

Rekomendacijos dėl darbo su artimoje aplinkoje smurtavusiais asmenimis tobulinimo

Ilona Michailovič
Svetlana Justickaja
Rūta Vaičiūnienė
Vaidas Viršilas

Rekomendacijos dėl darbo su artimoje aplinkoje smurtavusiais asmenimis tobulinimo

LIETUVOS SOCIALINIŲ
MOKSLŲ CENTRO
TEISĖS INSTITUTAS

Vilnius, 2021

Autoriai (Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas):

Doc. dr. Ilona Michailovič, projekto vadovė

Doc. dr. Svetlana Justickaja

Dr. Rūta Vaičiūnienė

Dr. Vaidas Viršilas

Kalbos redaktorė dr. Dalia Gedzevičienė

Leidinio dizaino kūrėjas ir maketuotojas Tadas Bujanauskas

Leidinio leidybos koordinatorius Justinas Paliauka

Lietuvos
mokslo
taryba

Projektą „Smurtinės elgsenos artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtautojais instituciniu ir bendruomeniniu lygmenimis plėtros perspektyvos“ (SMEAK) ir jo pagrindu parengtų rekomendacijų leidybą pagal konkursinių prioritetinių mokslinių tyrimų programą „Gerovės visuomenė“ finansavo Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-20-4.

Rekomendacijose atsižvelgta į Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, Lietuvos probacijos tarnybos, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinavimo skyriaus, Kauno miesto savivaldybės administracijos Socialinių paslaugų skyriaus pastabas ir komentarus.

ISBN 978-609-96239-4-8

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

© Ilona Michailovič, Svetlana Justickaja,
Rūta Vaičiūnienė, Vaidas Viršilas, 2021

© Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas, 2021

Darbo su artimoje aplinkoje smurtavusiais asmenimis praktika ir iššūkiai Lietuvoje

Smurtas artimoje aplinkoje – neabejotinai destruktivi socialinė žala, kenkianti žmonių ir šeimų santykiams bei jų gerovei. Teisinėmis priemonėmis paprastai siekiama nuo smurto nukentėjusiam žmogui suteikti reikiamą pagalbą ir apsaugą nuo tolesnių smurtinių veiksmy, tarp jų ir įpareigoti smurtautoją gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu. Tačiau reikėtų turėti omenyje, kad net ir išsiskyrimas su partneriu – tai tik problemos sprendimas iš dalies, nes kartais toks išsiskyrimas nenutraukia smurto prieš nukentėjusį asmenį, be to, negarantuoja, kad smurtas nepasikartos santykiuose su kita partnere. Be poveikio smurtautojui artimoje aplinkoje pagalba nuo smurto nukentėjusiam žmogui nebus veiksminga. Todėl smurtinį elgesį keičiančios programos – gera priemonė, sudaranti sąlygas bandyti keisti žmogaus elgesį.

Mokslo bendruomenėje (Shepard, Falk, Elliott, 2002) ir tarptautiniuose susitarimuose (2011 m. Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo 16 str. 1 d.) sutariama, kad smurtautojų baudimas ir reagavimas į smurtą artimoje aplinkoje vien baudžiamosiomis priemonėmis negali būti laikomas vieninteliu ir pagrindiniu elementu, prisidedančiu prie smurtinės elgsenos kaitos. Lietuvoje atlikti tyrimai atskleidžia, kad suinteresuotos institucijos, dalyvaujančios smurto artimoje aplinkoje užkardyme, neretai neigia smurtinio elgsenio korekcijos galimybę taip nuvertindamos korekcinio darbo su smurtautojais svarbą (Michailovič et al., 2019). Esamos elgsenio keitimo programos taikomos siaura apimtimi, stokojama informacijos apie jų efektyvumą ir gerąją praktiką. Tai komplikuoja tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir užkerta kelią siekti bendro tikslo – darnaus bei efektyvaus atsako į smurtą artimoje aplinkoje.

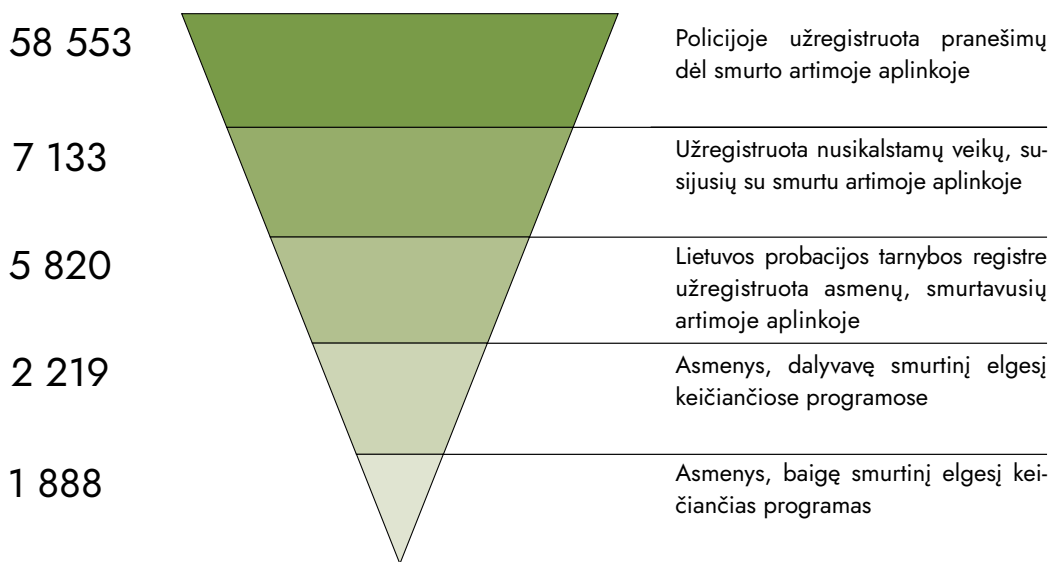
Šiomis rekomendacijomis, remiantis atlikto tyrimo rezultatais, siekiama atliepti aukščiau aptartus klausimus. Mokslinį tyrimą atliko Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto mokslininkai doc. dr. Ilona Michailovič (projekto vadovė), doc. dr. Svetlana Justickaja, dr. Rūta Vaičiūnienė ir dr. Vaidas Viršilas, įgyvendindami Lietuvos mokslo tarybos

(LMTLT) finansuotą projektą „Smurtinės elgsenos artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtautojais instituciniu ir bendruomeniniu lygmenimis plėtos perspektyvos“ (SMEAK), sutarties Nr. S-GEV-20-4. Išsamūs tyrimo rezultatai pateikti knygoje „Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtavusiais asmenimis plėtos perspektyvos Lietuvoje“, kuri yra prieinama Teisės instituto internetiniame puslapyje.

Lietuvoje absoliuti dauguma smurtavusių artimoje aplinkoje asmenų į smurtinį elgesį keičiančias programas patenka teismo sprendimu, o dalyvavimas programoje yra stipriai veikiamas išorinio motyvacinio faktoriaus – siekio išvengti įkalinimo. Teismų sprendimus dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose laisvėje mūsų šalyje vykdo Lietuvos probacijos tarnyba.

Remiantis statistikos duomenimis, atkreiptinas dėmesys į didžiulį atotrūkį tarp policijoje registruojamų pranešimų dėl smurto artimoje aplinkoje ir asmenų, dalyvavusių smurtinį elgesį keičiančiose programose, o tuo labiau jas baigusių. Toliau pateiktas 1 pav. iliustruoja asmenų dalyvavimą smurtinį elgesį keičiančiose programose. Lietuvoje, remiantis Statistikos departamento duomenimis, 2020 metais policijoje buvo registruoti 58 553 pranešimai dėl smurto artimoje aplinkoje, iš jų užregistruotos 7 133 nusikalstamos veikos, susijusios su smurtu artimoje aplinkoje, t. y. tik 12,2 proc. nuo registruotų pranešimų atvejų (iš kurių absoliuti dauguma, t. y. 6 732 nusikalstamos veikos, susijusios su nesunki sveikatos sutrikdymu, 301 – su grasinimu, 26 – su sunkiu sveikatos sutrikdymu, 19 – su seksualine prievarta, 2 – su pasikėsiniu nužudyti, 28 – tyčiniai nužudymai, 24 – kiti nusikaltimai artimoje aplinkoje). Atsižvelgiant į įvykdytos nusikalstamos veikos sunkumą, didžioji dalis asmenų, nuteistų už smurtą artimoje aplinkoje (ar atleistų nuo baudžiamosios atsakomybės skiriant baudžiamojo poveikio priemonę), buvo įtraukti į Lietuvos probacijos tarnybos regionų skyrių duomenų registrą. 2020 metais tokių asmenų buvo 5 820, iš kurių dalyvavusių smurtinį elgesį keičiančiose programose dalis – 2 219, t. y. 2,6 karto mažesnė, o išklausiusių (visiškai baigusių) asmenų – 1 888 (Lietuvos statistikos departamentas, 2021; Kalėjimų departamento parengta Darbo su smurtautojais artimoje aplinkoje, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2020 m. statistinė ataskaita). Grafiškai šiuos duomenis apie asmenis, galiausiai patenkančius į elgesį keičiančias programas, galima pavaizduoti taip:

1 pav. Statistikos duomenys apie smurto atvejus ir asmenis, smurtaujančius artimoje aplinkoje, patenkančius į smurtinį elgesį keičiančias programas (2020 m.)¹

¹ Sudaryta tyrimo autorių remiantis Lietuvos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalo duomenimis ir Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2020 m. (Forma SMURTAS-ITJ).

Atliktas tyrimas atskleidžia, kad problemų kyla skirtinguose smurtinį elgesį keičiančių programų taikymo proceso etapuose. Nors Lietuvoje moksliskai pagrįsti baumės individualizavimo įrankiai yra prieinami, o jų veiksmingumas yra patvirtintas moksliskai (Čėsniėnė, Klimukienė, 2016), tačiau **nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikos Lietuvoje yra taikomos tik probuojamiesiems asmenims**. Tuo tarpu absoliuti dauguma smurtautojų artimoje aplinkoje nėra probuojamieji, todėl jų nusikalstamo elgesio rizika nėra vertinama. Tokiu būdu smurtinio elgesio korekcijos proceso individualizavimas remiasi pirminiu probacijos pareigūno ir smurtavusio asmens pokalbiu, kurio metu priimti sprendimai, kaip parodė atliktas tyrimas, gali būti veikiami įvairių praktinių aplinkybių. Šios aplinkybės tampa ypač aktualios turint ribotus žmogiškuosius ar kitokius svarbius resursus. Siekiant eliminuoti subjektyvių, tam tikrų aplinkybių nulemtų pareigūnų priimamų sprendimų galimybę, būtina sudaryti teisinės prielaidas platesniam nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų taikymui.

Smurtavusio asmens motyvacija dalyvauti smurtinį elgesį keičiančioje programoje yra įvertinama pirmojo pokalbio su probacijos specialistu metu. Motyvacinių priemonių naudojimo poreikis ne kartą akcentuotas ir ankstesniuose tyrimuose (Murphy, Eckhardt, 2005; Kistenmacher, Weiss, 2008; Crane, Eckhardt, 2013; Babcock et al., 2016). Mūsų atliktame tyrime motyvacinis interviu taip pat buvo laikomas esminiu dalyvavimo programoje elementu, galinčiu prisidėti prie sėkmingo programos baigimo. Šis tyrimas patvirtina kitose šalyse atliktų mokslinių tyrimų rezultatus, kuriuose pabrėžiama, kad motyvacija keisti žalingą elgesį pirmiausia kyla dėl žalingų pasekmių sau, o ne kitiems (Sobell et al., 2000; Walker et al., 2010). Mūsų tyrimas parodė, kad dalis smurtautojų po dalyvavimo Duluto programoje neigė savo kaltę, kaltino smurto auką ar neprisiėmė atsakomybės už savo smurtinį elgesį. Tikėtina, kad šie asmenys nebuvo motyvuoti dalyvauti programoje arba galėjo prarasti motyvaciją dalyvaudami netinkamai parinktoje smurtinį elgesį keičiančioje programoje, dėl vedėjų kompetencijos trūkumo ar kitų priežasčių. Tačiau nors motyvacinio interviu taikymo poreikis išties yra nenuginčijamas, tačiau, kaip rodo atliktas tyrimas, jo taikymo mastas ir poveikis Lietuvoje nėra iširtas. Nėra atlikta nė vieno išsamaus motyvacijai didinti skirtos elgesio pataisos programos „Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas“ (EPP) veiksmingumo vertinimo, pats programos paskyrimas smurtavusiesiems asmenims nėra privalomas ir priklauso nuo smurtautojo priežiūrą vykdančio probacijos pareigūno sprendimo.

Daugiau nei pusei smurtavusių asmenų įpareigojimas dalyvauti programoje nėra skiriamas, o tiems, kurie įpareigojami dalyvauti, nustatomas dalyvavimo terminas neretai yra per trumpas. Šios ir kitos priežastys, tokios kaip programų vedėjų ar kitų resursų trūkumas, lemia, kad apčiuotose smurtinį elgesį keičiančiose programose dalyvauja itin maža smurtavusių asmenų dalis (pavyzdžiui, Duluto programoje – iki 8 proc.). Nors atrodo, kad įrankiai sistemingam ir nuosekliam programų taikymui yra prieinami (Lietuvoje naudojamos apčiuotos rizikos vertinimo metodikos), smurtinį elgesį keičiančios programos yra paremtos skirtingais teoriniais požiūriais (feministiniu psichoedukaciniu ir kognityvine elgesio terapija), taip pat naudojamos ir motyvacinės programos, tačiau šių įrankių naudojimą komplikuoja aiškesnio ir nuoseklesnio programų proceso taikymo reglamentavimo trūkumas ir vientiso sisteminio požiūrio stoka. Kaip pažymima ir kituose tyrimuose (Aaron, Beaulaurier, 2017; Graham-Kevan, 2007), smurtinį elgesį keičiančioms programoms vis dar skiriamas per menkas dėmesys ir vaidmuo, o jų nauda devaluojama nepripažįstant, kad programų, kurios taiko „vienas standartas tinka visiems“ požiūrį, veiksmingumas savaime yra itin ribotas. Taip pat verta pabrėžti, kad šiuo metu neklausiamo, kas veikia, bet *kieno atžvilgiu* tai veikia ir kokie mechanizmai už tai atsakingi. Tyrimais nustatyta, kad dėl netinkamai parinktų programų gali padaugėti recidyvo atvejų. Todėl būtinas tiek teoriškai ir empiriškai pagrįstas smurtinį elgesį keičiančių programų taikymo proceso įvertinimas, tiek įvairių programų, galinčių atliepti skirtingo darbo su smurtaujančiais asmenimis poreikį, užtikrinimas.

Smurtinį elgesį keičiančios **programos vis dar nėra laikomos lygiaverte koordinuoto atsako į smurtą artimoje aplinkoje proceso dalimi**, nors ir pripažįstama, kad be šių programų smurtautojų atskaitomybės užtikrinimas nėra įmanomas (Kelly, Westmarland, 2015). Mūsų atliktas tyrimas taip pat atskleidžia, kad korekcinį programų vedėjai yra tarsi nustumti į antraeilį planą, moteris nuo smurto artimoje aplinkoje ginančioms organizacijoms raginant kuo daugiau dėmesio skirti smurtautojų baudžiamosios atsakomybės užtikrinimui. Tyrimuose pažymima, kad smurtinį elgesį keičiančių programų vedėjų bendradarbiavimo su pagalba aukoms teikiančiomis organizacijomis stoka apsunkina smurto aukų apsaugos proceso koordinavimą ir monitoringą, kuomet apie programų įgyvendinimo procesą smurto aukos nėra informuojamos ar kitaip į šį procesą įtraukiamos (Ginés Canales et al., 2015). Nors iš mūsų atlikto tyrimo matyti, kad bendradarbiavimas tarp dviejų svarbių atsako į smurtą artimoje aplinkoje elementų – specializuotos kompleksinės pagalbos centrų ir smurtinį elgesį keičiančias programas vedančių institucijų – vis dar yra komplikotas (tiek dėl požiūrio į šias programas, tiek dėl finansinių ir žmogiškųjų resursų trūkumo), tačiau gerosios praktikos pavyzdžiai rodo pozityvias bendradarbiavimo kryptis, kuriomis bendradarbiavimas gali būti vystomas.

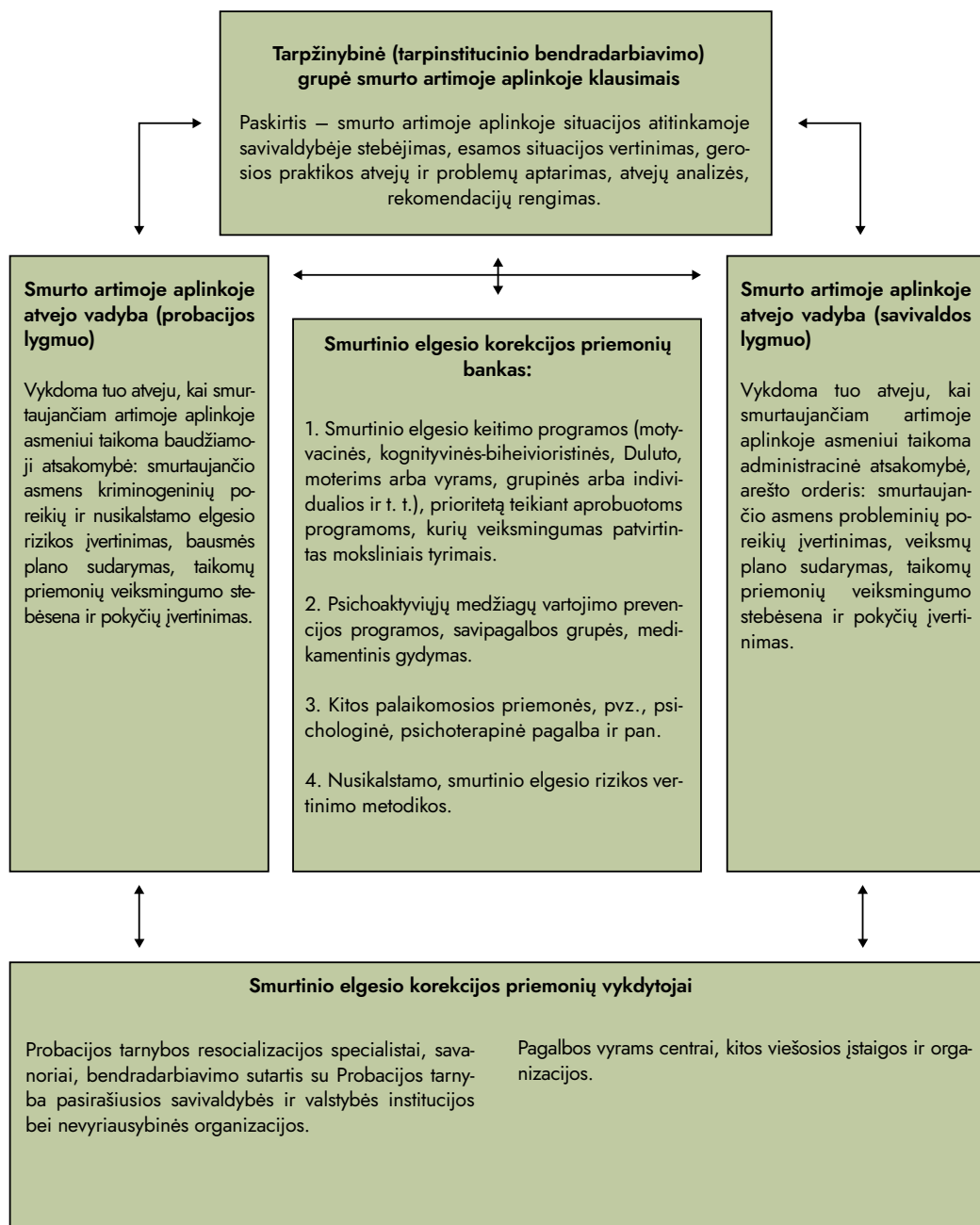
Siekiant plėsti smurtinio elgesio keitimo galimybes, turėtų būti: a) **didesnis savivaldybių įsitraukimas, pirmiausia plečiant administracinės atsakomybės taikymo ribas** organizuojant ir įgyvendinant smurtinį elgesį keičiančių programų mechanizmą, bei b) **bendruomenių aktyvumas** įsitraukiant į koordinuoto atsako į smurtą artimoje aplinkoje veiklas. Savivaldybei galėtų talkinti **tarpžinybinės darbo smurto artimoje aplinkoje grupės** (2 pav.). Savivaldos lygmens smurto artimoje aplinkoje atvejo vadyba turėtų būti taikoma tada, kai atvejis nepatenka į baudžiamosios atsakomybės akiratį ar tuomet, kai pasibaigus baumės laikui būtina užtikrinti paslaugų tęstinumą nukreipiant asmenis į kitų suinteresuotų institucijų veikimo sferą. Tačiau siekiant didesnio bendruomenės įsitraukimo, reikalingas koordinuotas įvairių institucijų darbas pirmiausia skleidžiant informaciją ir žinias apie bendradarbiavimo ir smurtinio elgesio keitimo naudą patiems bendruomenių atstovams. Bendruomenės atskaitomybės stiprinimas gali prisidėti plečiant smurto artimoje aplinkoje prevenciją, nepakantumo smurtui ir sąmoningumo didinimą. Todėl didesnės pastangos turėtų būti dedamos, siekiant į elgesio keitimo procesą įtraukti kuo daugiau suinteresuotų institucijų, tiek suderinant šių suinteresuotųjų šalių bendrą veikimą pasitelkus tarpžinybines ar koordinacines darbo grupes, tiek akcentuojant bendruomenės iniciatyvas keičiant smurtinį elgesį.

Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje keitimas apimtų du lygmenis (2 pav.):

1. Probacijos lygmuo – taikomas, kai numatoma baudžiamoji atsakomybė. Apimtų tai, kas šiuo metu jau faktiškai yra daroma darbe su smurtautojais artimoje aplinkoje ir kas būtų daroma papildomai, atsižvelgiant į smurtinio elgesio korekcijos priemonių banko turimas priemones, susijusias su dinaminiais veiksniais, turinčiais įtakos smurtiniam elgesiui.

2. Savivaldos lygmuo – kai vykdoma elgesio korekcija asmeniui, kuriam nėra taikyta baudžiamoji atsakomybė (taikyta administracinė atsakomybė dėl veiksmų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, taikomas arešto orderis): smurtaujančio asmens probleminių poreikių įvertinimas, veiksmų plano sudarymas, taikomų priemonių veiksmingumo stebėseną ir pokyčių įvertinimas.

2 pav. Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje keitimo perspektyvinis modelis

Galiausiai būtina dar kartą pabrėžti, kad, užtikrinant koordinuotą suinteresuotų institucijų atsaką į smurtą, **turėtų būti organizuojami reguliarūs bendri, specializuoti teisėsaugos pareigūnų (policijos pareigūnų, prokurorų, probacijos pareigūnų) ir teisėjų bei kitų suinteresuotų institucijų atstovų mokymai**, tiek siekiant didinti jų informuotumą apie smurto aukų poreikius ir smurtinį elgesį keičiančias programas, tiek gilinant žinias apie tarpinstitucinį bendradarbiavimą, užtikrinantį smurto artimoje aplinkoje atvejo vadybą kiekvienu konkrečiu atveju.

Rekomendacijos suinteresuotoms institucijoms, kaip galėtų būti dirbama vystant smurtinės elgsenos kaitą instituciniu ir bendruomeniniu lygmenimis

Rekomendacijos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo, Teisingumo, Vidaus reikalų ministerijoms ir Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos

1. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse (ANK) numatyta galimybė taikyti įpareigojimą dalyvauti smurtinio elgesio keitimo programoje administracinių nusižengimų teisenoje. Ši administracinio poveikio priemonė turi būti vykdoma ANK ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. Pagal ANK 691 str. 2 dalį, įpareigojimą dalyvauti smurtinio elgesio keitimo ar kitose programose (kursuose) vykdo savivaldybės institucijos ir kitos Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliotos institucijos. Tačiau resociali-

zacijos ir **smurtinio elgesio programų vykdymas nėra reglamentuotas**, nors kitų programų vykdymo tvarka yra patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. rugsėjo 13 d. nutarimu Nr. 743; 2012 m. gruodžio 12 d. nutarimu Nr. 1517. Todėl kol kas galimybių taikyti smurtinio elgesio keitimo programą administracinių nusižengimų teiseje nėra. Taigi siekiant praktikoje taikyti administracinio poveikio priemonę – įpareigojimą dalyvauti smurtinio elgesio keitimo programose (kursuose), trūksta teisinio reglamentavimo – Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto šios priemonės vykdymo tvarkos aprašo. Todėl remiantis atliktu tyrimu bei atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymų leidybos iniciatyvą Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo tobulinimo srityje, **siūlytina parengti trūkstamus teisės aktus**, stiprinant koordinuotą atsaką į smurtą artimoje aplinkoje.

Rekomendacijos Kalėjų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir Lietuvos probacijos tarnybai

1. Remiantis atliktu tyrimu, nusikalstamo elgesio rizikos vertinimas taikant OASys metodiką Lietuvoje yra atliekamas tik probuojamiesiems asmenims, o absoliuti dauguma smurtautojų artimoje aplinkoje nėra probuojamieji, todėl jų nusikalstamo elgesio rizika taikant OASys nėra vertinama. Kitos rizikos vertinimo metodikos (SVR-20, HCR-20, SARA, PCL:SV, B-SAFER) yra naudojamos kaip papildomos, siekiant patikslinti ar papildomai įvertinti OASys metu nustatytus kriminogeninius veiksnius. Pažymėtina, kad pastarąsias metodikas taiko tik specialistai, turintys aukštąjį universitetinį psichologinį išsilavinimą ir išklausę metodinius mokymus (tokių specialistų probacijos tarnybose yra labai nedaug), todėl šių metodikų taikymas yra gana ribotas. Tokiu būdu korekcinio darbo su pažeidėju individualizavimas paprastai remiasi tik pirminiu probacijos pareigūno ir smurtavusio asmens pokalbiu, kurio metu priimti sprendimai gali būti veikiami įvairių praktinių aplinkybių. Siekiant eliminuoti subjektyvių, tam tikrų aplinkybių nulemtų pareigūnų priimamų sprendimų galimybę, siūlytina sudaryti teises, organizacines ir kitas prielaidas platesniam nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų taikymui.

2. Remiantis šiose rekomendacijose pasiūlytu ir aptartu Smurtinio elgesio artimoje aplinkoje tobulinimo perspektyviniu modeliu, turėtų būti sudarytos platesnės galimybės smurto artimoje aplinkoje atvejo vadybos sistemoje suinteresuotoms institucijoms bendrai naudotis turimais smurtinio elgesio korekcijos priemonių banko resursais, kuriuos sudarytų turimos mokslškai pagrįstos aprobuotos smurtinio elgesio keitimo programos ir nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikos bei kitos priemonės. Suinteresuotos institucijos galėtų keistis informacija smurtavusiam asmeniui pereinant iš vienos atvejo vadybos į kitą (pvz., dėl nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo, taikytų elgesio korekcijos priemonių ar kitų priemonių ir jų veiksmingumo). Todėl **daugiau dėmesio turėtų būti skiriama smurtinio elgesio korekcijos priemonių banko plėtrai** (žr. 2 pav.), taip pat atsakant į klausimą apie smurtinio elgesio korekcijos priemonių banko priemonių vykdytojus savivaldos lygmeniu. Atsižvelgiant į tyrimo metu konstatuotą didžiulį statistikoje fiksuojamą atotrūkį tarp policijoje registruotų pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje ir pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičių, darytina prielaida, kad smurto artimoje aplinkoje vadybos atveju savivaldos lygmeniu gali atsirasti gana didelis galimų smurtautojų artimoje aplinkoje skaičius. Šiems galimai atsirasiantiems asmenims, smurtavusiems artimoje aplinkoje, elgesio korekcijos priemonės turėtų organizuoti ir vykdyti smurto artimoje aplinkoje atvejo vadybininkai, pasitelkdami elgesio korekcijos priemonių banko resursus (savivaldybių žmogiškuosius ir kitus tam būtinus resursus). Todėl rekomenduotina pasitelkti probacijos skyriuose šiuo metu jau turimą gerąją darbo praktiką, įtraukiant į smurtinį elgesį keičiantį darbą bendradarbiavimo sutartis su Lietuvos probacijos tarnyba pasirašiusias savivaldybių ir valstybės institucijas bei nevyriausybinės organizacijas, taip pat savanorius.

3. Tyrimas atskleidė gana plačius Probacijos tarnybos resursus, vykdant smurtinio elgesio artimoje aplinkoje korekciją. Tačiau siekiant labiau individualizuoti smurtinio elgesio keitimo prieigą, būtų tikslinga plėsti elgesį keičiančių programų įvairovę. Tyrimas išryškino tokių programų trūkumą, pavyzdžiui, nėra smurtinio elgesio artimoje aplinkoje grupinės programos, skirtos vyrams, smurtavusiems ne prieš intymų partnerį; nėra individualios smurtinio elgesio keitimo programos nepilnamečiams; kai kuriems smurtinio elgesio keitimo programų dalyviams paslauga gali būti mokama. Savo ruožtu dėl neaprobuotų smurtinio elgesio keitimo programų gali kilti kokybės ir veiksmingumo vertinimo problemų. Todėl siūlytina **plėsti probacijos ir įvairių savivaldybių įstaigų bei nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą**, diegiant trūkstamas smurtinį elgesį keičiančias programas, išnaudojant konkretaus smurto artimoje aplinkoje atvejo vadybą.

Rekomendacijos Lietuvos savivaldybių asociacijai ir savivaldybėms

1. Vienas svarbiausių gerovės visuomenės bruožų – vis didesnis nevyriausybinių sektoriaus įsitraukimas bei aktyvesnis piliečių dalyvavimas, vystant gerovės visuomenę. Tuo tarpu darbas su smurtautojais Lietuvoje sutelktas išimtinai į valstybės institucijas – probacijos tarnybas, paliekant smurtautojus teisėsaugos sistemai. Atliktas tyrimas atskleidė šių nuostatų keitimo poreikį, siūlant decentralizavimo kryptį, **kuo labiau įtraukiant nevyriausybines organizacijas ir vietos bendruomenes**, pabrėžiant jų svarbą ir galimybes smurtinės elgsenos korekcijos procese. Tai svarbu ir įgyvendinant Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme numatytas savarankiškasias (Konstitucijos ir įstatymų nustatytas (priskirtas) savivaldybių funkcijas: socialinių paslaugų teikimo užtikrinimas planuojant ir organizuojant socialines paslaugas, kontroliuojant bendrųjų socialinių paslaugų ir socialinės priežiūros kokybę, taip pat socialinių paslaugų įstaigų steigimas ir išlaikymas (Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 6 str. 12 p., Valstybės žinios, 1994-07-20, Nr. 55-1049).

2. Atliktas tyrimas leidžia daryti prielaidą, kad, šalia didesnio bendruomenių aktyvumo įsitraukiant į koordinuoto atsako veiklas, turėtų būti **didėsnis savivaldybių įsitraukimas**, pirmiausia plečiant administracinės atsakomybės taikymo ribas organizuojant ir įgyvendinant smurtinio elgesio keitimo programų mechanizmą. Savivaldos lygmens smurto artimoje aplinkoje atvejo vadyba turėtų būti taikoma tada, kai atvejais nepatenka į baudžiamosios atsakomybės akiratį, ar tuomet, kai pasibaigus bausmės laikui būtina užtikrinti paslaugų tęstinumą nukreipiant asmenis į kitų suinteresuotų institucijų veikimo sferą. Svarbu, kad savivaldybei galėtų talkinti **tarpžinybinės darbo smurto artimoje aplinkoje grupės**, kurios ne tik koordinuotų prevencinio pobūdžio veiklas, bet ir vykdytų smurtinio elgesio keitimo poreikių koordinavimą vietos lygmeniu. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės parengtame naujos redakcijos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo projekte (registruota Lietuvos Respublikos Seime 2021 m. lapkričio 5 d., registracijos Nr. XIVP-1056), be kita ko, siūloma įtvirtinti bendradarbiavimo mechanizmą nacionaliniu lygmeniu sudarant Smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje tarybą, veikiančią prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) ir vietos lygmeniu, kiekvienoje savivaldybėje sudarant Smurto artimoje aplinkoje prevencijos komisiją, kuri nagrinės smurto artimoje aplinkoje klausimus. Kartu numatoma nesudaryti tokios Komisijos tais atvejais, jei smurto artimoje aplinkoje prevencijos, apsau-

gos nuo smurto ir pagalbos teikimo politikos įgyvendinimo koordinavimo funkcijos priskirtos bent vienam savivaldybės administracijos darbuotojui. Tačiau atliktas tyrimas leidžia išreikšti tam tikrą abejonę, ar koordinavimo funkcijų pavedimas tam tikrai prie savivaldybės veikiančiai komisijai ar konkrečiam savivaldybės darbuotojui galėtų prisidėti užtikrinant praktinį koordinuoto atsako įgyvendinimą. Būtent mūsų siūlomos tarpžinybinės darbo smurto artimoje aplinkoje grupės, į kurias būtų įtraukti suinteresuotų institucijų praktikai, galėtų prisidėti formuojant tam tikrą politiką tarpinstitucinio bendradarbiavimo srityje. Šių tarpžinybinių darbo smurto artimoje aplinkoje grupių paskirtis, palyginti su SADM siūlomos tarybos ar komisijų funkcijomis, yra kitokia, t. y. smurto artimoje aplinkoje situacijos atitinkamoje savivaldybėje stebėjimas, esamos situacijos vertinimas, gerosios praktikos atvejų ir problemų aptarimas, atvejų analizės, rekomendacijų rengimas. Todėl minėtų grupių veikla neturėtų prieštarauti 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (BDAR) bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių asmens duomenų tvarkymą ir apsaugą, nuostatoms.

3. Vykdamas smurtinį elgesį keičiančias programas, reikėtų pabrėžti gana plačius Probacijos tarnybos resursus bei tai, jog vedamos tik aprobuotos smurtinio elgesio keitimo programos. Savivaldybių įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų vedamos neaprobuotos programos gali sąlygoti smurtinio elgesio keitimo programų kokybės ir veiksmingumo vertinimo problemas. Todėl siekiant didinti savivaldybių įstaigų ir nevyriausybinių organizacijų vaidmenį vykdamas korekcines programas, savivaldybių įstaigoms ar kitoms suinteresuotoms institucijoms rekomenduotina organizuoti tikslinių elgesio keitimo programų aprobavimo procedūras, pvz., pasitelkiant Lietuvos ar užsienio šalių mokslininkus.

4. Akcentuojant platesnį bendruomenių dalyvavimą smurtinio elgesio keitimo sistemoje, būtina didinti ir bendruomenės atskaitomybę (angl. *community accountability*) pripažįstant, kad kaltininkų atskaitomybė (angl. *perpetrator accountability*) kaip esminis smurtinį elgesį keičiančių programų tikslas ir bendruomenės suderintas atsakas gali būti pasiekiamas tik tuo atveju, jei visos suinteresuotosios šalys bus atsakingos už savo vaidmenį užkertant kelią smurtui. Kartu svarstyti ir socialinių darbuotojų vaidmens didinimas savivaldose. Plati bendruomenės (nevyriausybinių organizacijų, pagalbos vyrams centrų, kt.) įtrauktis gali padėti absorbuoti savivaldybėms tenkantį krūvį ir reikšmingai prisidėti prie smurtinį elgesį keičiančių programų plėtros. Taigi didesnės pastangos turėtų būti dedamos, siekiant įtraukti į smurtinio elgesio keitimo procesą kuo daugiau suinteresuotų subjektų, akcentuojant bendruomenės iniciatyvas.

Literatūra

Aaron, S. M., Beaulaurier, R. L. (2017). The Need for New Emphasis on Batterers Intervention Programs. *Trauma, Violence & Abuse*, 18 (4), p. 425–432. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/1524838015622440>.

Babcock, J., Armenti, N., Cannon, C., Lauve-Moon, K., Buttell, F., Ferreira, R., Cantos, A., Hamel, J., Kelly, D., Jordan, C., Lehmann, P., Leisring, P. A., Murphy, C., O’Leary, K. D., Bannon, S., Salis, K. L., Solano, I. (2016). Domestic Violence Perpetrator Programs: A Proposal for Evidence-Based Standards in the United States. *Partner Abuse*, 7 (4), p. 355–460. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1891/1946-6560.7.4.355>.

Crane, C. A., Eckhardt, C. I. (2013). Evaluation of a Single-Session Brief Motivational Enhancement Intervention for Partner Abusive Men. *Journal of Counseling Psychology*, 60 (2), p. 180–187. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1037/a0032178>.

Čėsniienė, I., Klimukienė, V. (2016). *Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos užsakymu atlikto Individualios kognityvinės elgesio korekcijos programos „Tik tu ir aš“ efektyvumo vertinimo ataskaita*. Vilnius: VU Bendrosios psichologijos katedra.

Ginés Canales, O., Geldschläger, H., Nax, D., Ponce, Á. (2015). European Perpetrator Programmes: A Survey on Day-to-Day Outcome Measurement. *Studia Humanistyczne AGH*, 14 (2), p. 33–52. Prieiga internete: <http://dx.doi.org/10.7494/human.2015.14.2.33>.

Graham-Kevan, N. (2007). The Re-Emergence of Male Victims. *International Journal of Men’s Health*, 6 (1), p. 3–6. DOI: 10.3149/jmh.0601.3.

Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2021). *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje per 2020 m. (Forma SMURTAS-ITJ)*.

Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Veiklos koordinavimo skyrius (2021). *Darbo su smurtautojais artimoje aplinkoje, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje 2020 metais, ataskaita*.

Kelly, L., Westmarland, N. (2015). *Domestic Violence Perpetrator Programmes: Steps Towards Change*. Project Mirabal Final Report. London and Durham: London Metropolitan University and Durham University. Prieiga internete: <https://www.dur.ac.uk/resources/criva/ProjectMirabalfinalreport.pdf>.

Kistenmacher, B. R., Weiss, R. L. (2008). Motivational Interviewing as a Mechanism for Change in Men Who Batter: A Randomized Controlled Trial. *Violence and Victims*, 23 (5), p. 558–570. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1891/0886-6708.23.5.558>.

Lietuvos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalas (2021). *Policijoje užregistruoti pranešimai dėl smurto artimoje aplinkoje 2016–2020 m.* Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R0077#/>.

Michailovič, I., Justickaja, S., Vaičiūnienė, R., Kalpokas, V., Visockas, E. (2019). *Veikmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. Prieiga internete: <https://teise.org/wp-content/uploads/2019/09/POSIB.pdf>.

Murphy, C. M., Eckhardt, C. I. (2005). *Treating the Abusive Partner: An Individualized Cognitive-Behavioral Approach*. New York: Guilford Press.

Shepard, M. F., Falk, D. R., Elliott, B. A. (2002). Enhancing Coordinated Community Responses to Reduce Recidivism in Cases of Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 17 (5), p. 551–569. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/0886260502017005005>.

Sobell, L. C., Ellingstad, T. P., Sobell, M. B. (2000). Natural Recovery from Alcohol and Drug Problems: Methodological Review of the Research with Suggestions for Future Directions. *Addiction*, 95 (5), p. 749–764. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1046/j.1360-0443.2000.95574911.x>.

Walker, D. D., Neighbors, C., Mbilinyi, L. F., O'Rourke, A., Zegree, J., Roffman, R. A., Edleson, J. L. (2010). Evaluating the Impact of Intimate Partner Violence on the Perpetrator: The Perceived Consequences of Domestic Violence Questionnaire. *Journal of Interpersonal Violence*, 25 (9), p. 1684–1698. Prieiga internete: <https://doi.org/10.1177/0886260509354592>.

Įgyvendinto mokslinio tyrimo pristatymas

Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto (toliau – Institutas) tyrėjų komanda, vadovaujama doc. dr. Ilonos Michailovič, įgyvendino Lietuvos mokslo tarybos (toliau – LMT) pagal konkursinių prioritetinių mokslinių tyrimų programą „Gerovės visuomenė“ finansuojamą mokslo projektą „Smurtinės elgsenos artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtautojais instituciniu ir bendruomeniniu lygmenimis plėtros perspektyvos“ (SMEAK). **Tyrimo tikslas** – išanalizuoti smurtinio elgesio artimoje aplinkoje keitimo galimybes instituciniu ir bendruomeniniu lygmenimis.

Šis tyrimas nuosekliai pratęsė anksčiau Instituto mokslininkų grupės (vadovė doc. dr. Ilona Michailovič) įgyvendintą LMT finansuotą reikminį projektą „Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis“ (POSIB). Jo metu, įvertinus smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos teikimo mechanizmus, egzistuojančias tarpinstitucinio bendradarbiavimo praktikas, buvo sukurtas ir pasiūlytas suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo modelis. Tyrimo rezultatai pateikti mokslo studijoje, kurią galima rasti Instituto internetiniame puslapyje www.teise.org.

Konkursinių prioritetinių mokslinių tyrimų programa „Gerovės visuomenė“ skirta finansuoti kompleksinius gerovės visuomenės prielaidų ir jos raidos Lietuvoje mokslinius tyrimus.

Projekto tyrėjų komandą sudarė mokslininkai: doc. dr. Ilona Michailovič (projekto vadovė), doc. dr. Svetlana Justickaja, dr. Rūta Vaičiūnienė, dr. Vaidas Viršilas.

Projekto partnerė – Lietuvos probacijos tarnyba.

Projekto trukmė: 2020-04-01–2021-12-31.

Finansavimą skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-20-4.

ISBN 978-609-96239-4-8

Michailovič, I., Justickaja, S., Vaičiūnienė, R., Viršilas, V. (2021). *Rekomendacijos dėl darbo su artimoje aplinkoje smurtavusiais asmenimis tobulinimo*. Vilnius: Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas, 19 psl. ISBN 978-609-96239-4-8 (*internetinė versija*).

Smurtas artimoje aplinkoje – neabejotinai destruktivi socialinė žala, kenkianti žmonių ir šeimų santykiams bei jų gerovei. Teisinėmis priemonėmis paprastai siekiama nuo smurto nukentėjusiam žmogui suteikti reikiamą pagalbą ir apsaugą nuo tolesnių smurtinių veiksmų. Visgi, be poveikio artimoje aplinkoje smurtavusiam asmeniui, pagalba nuo smurto nukentėjusiam žmogui nebus veiksminga. Šiame leidinyje, remiantis atlikto tyrimo rezultatais, ne tik pristatoma darbo su artimoje aplinkoje smurtavusiais asmenimis situacija šalyje, bet ir pateikiamos konkrečios rekomendacijos suinteresuotoms institucijoms.

Mokslinį tyrimą „Smurtinės elgsenos artimoje aplinkoje kaita: darbo su smurtautojais instituciniu ir bendruomeniniu lygmenimis plėtros perspektyvos“ (SMEAK) finansavo Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. S-GEV-20-4. Projekto vykdytojų komanda – Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto mokslininkai – doc. dr. Ilona Michailovič (projekto vadovė), doc. dr. Svetlana Justickaja, dr. Rūta Vaičiūnienė ir dr. Vaidas Viršilas.

Išleido Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės institutas
Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius
Tel. +370 5 249 7591. El. p. info@teise.org
Interneto svetainė www.teise.org